

Atatürk Döneminde Türkiye-İsveç İlişkileri

İsveç Krallığı ile Osmanlı Devleti arasındaki ilk resmi ilişki 16.yüzyılda başlamış ve 17. yüzyılda XII. Charles (Demirbaş Şarl) döneminde artarak gelişmesini sürdürmüştür. XII. Charles'ın Osmanlı'ya sığınmasıyla İstanbul'da İsveç kalıcı temsil misyonu oluşturularak bir ticaret antlaşması imzalandı. 18. yüzyılda ise XII. Charles'dan kalan borçların tahsil edilmesi çerçevesinde ilişkiler yürütüldü. Bu minvalde Rusya-İsveç ittifakı meselesini yerinde tetkik etmek ve kalan borçları tahsil etmek için Mehmet Sait Efendi, (1732'de) İsveç'e elçi olarak gönderildi. İsveç-Rusya ilişkilerinin bir ittifaka hazır olmadığını tespit eden Mehmed Said Efendi borçlar konusunda senetler olarak (1733'te) İstanbul'a döndü. Borçlar meselesi 1739'da çözüldükten sonra Osmanlı-İsveç ilişkileri dostane bir şekilde sürdürüldü. Osmanlı Stockholm Elçiliği, 1877 yılında Murat Efendi'nin önce temsilci daha sonra Tam Yetkili Elçi olarak görevlendirilmesiyle başladı. Stockholm'de bu kalıcı temsilcilik zaman zaman kapansa da (veya Lahey'e akredite edilse de) varlığını Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam ettirdi. Murat Efendi'yle başlayan bu kalıcı temsilcilik Galip Kemali'nin (Söylemezoğlu) görevden alınması ile son buldu. Stockholm ve Kopenhag Sefiri Galip Kemali Beyin görevine 15 Ağustos 1922 tarihinde Hariciye Nezareti tarafından son verilince Stockholm'de en yetkili kişi olarak Layık Mukbil Bey kaldı. Osmanlı hükûmeti de 1922'de son bulunca TBMM adına Hariciye Vekâleti, Layık Mukbil Beyi Maslahatgüzar olarak Stockholm'deki görevine devam ettirdi. Böylece Stockholm ve Kopenhag'da 1922'den 1926 yılına kadar Layık Mukbil Bey, Maslahatgüzar olarak Yeni Türkiye'yi temsil etti.

İki ülke arasında resmi ilişkilerin başlaması için teamül gereği önce dostluk antlaşması imzalanması gerekiyordu. Bunun üzerine Türkiye-İsveç arasında 31 Mayıs 1924'te dostluk antlaşması imzalanarak resmi ilişkilerin başlanması sağlandı. Lozan Antlaşması akabinde Türkiye, savaştığı devletlerle barış antlaşmaları yaparken, savaşmadığı ülkelerle dostluk antlaşmaları imzaladı. 1924 yılında Türkiye; İsveç, Almanya, Avusturya, Çekoslovakya, Estonya, Hollanda ve İspanya ile benzer dostluk antlaşmaları yaptı. Diplomatik ilişkiler kurulurken önce dostluk antlaşmaları yapılması usulendi. Türkiye, ilişki kurmak istediği çoğu devletle bu gibi dostluk antlaşmaları imzaladı.

İsveç, Yeni Türkiye ile dostluk antlaşmasını imzalamak için İstanbul'da Orta Elçi olarak bulunan Gustaf Oscar Wallenberg'i görevlendirdi. Osmanlı Devleti döneminde mütekabiliyet ilkesine uymayan kapitülasyon antlaşmaları imzalandığı için Yeni Türkiye, imzalanacak antlaşmaların eşit düzeyde yapılmasına büyük bir hassasiyet gösterdi.

Türkiye'de henüz Cumhuriyet ilan edilmediği ve yeni rejimin adı konulmadığı için İsveç Elçisi Wallenberg, 24 Eylül 1923 tarihinde itimatnameyi kime ve nasıl hitap edeceğini TBMM İstanbul Murahhaslığına sordu. İstanbul Murahhaslığı da TBMM Reisi nezdine yazılması gerektiğini bildirdi. Ayrıca konsolosluk ve ticaret antlaşması için Ankara'da görüşmelerin yapılması kararlaştırıldı. Türkiye ile İsveç arasında dostluk antlaşması imzalanmadan önce Wallenberg, İstanbul'daki TBMM Temsilcisi Dr. Adnan (Adivar) Bey ile görüşerek herhangi bir antlaşma yapılmadan önce güven mektubu sunmak istediğini söyledi. Antlaşma için görüşmelerin İstanbul'da değil de Ankara'da yapılması TBMM için büyük önem taşımaktaydı. Çünkü Ankara 13 Ekim 1923'ten itibaren başkent olarak kabul edilmişti. Fakat Batılı devletler duruma itiraz ederek Elçilerini Ankara'ya göndermeyeceklerini duyurdular. Her ne kadar İsveç, Elçiliğini Ankara'ya taşımaya da antlaşmanın imzalanması için Ankara'da görüşmeyi kabul etti.

İsveç hükûmeti ile dostluk antlaşması yapmak üzere Hariciye Vekâleti Müsteşarı Tefik Kamil ve Müşavir Münir Beylerin görevlendirilmeleri 12 Mayıs 1924 tarihinde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in onayıyla yapıldı. Yapılan görüşmeler neticesinde uluslararası hukuk kuralları ve mütekabiliyet ilkesine göre Ankara'da Türkiye-İsveç Dostluk Antlaşması (31

Mayıs 1924) imzalandı. Antlaşma metninde Türkiye ile İsveç arasında samimi dostluk ilişkilerini tesis etmek için dostluk antlaşması akdine karar verildiği belirtilmektedir. Antlaşmayı imzalamak için Hariciye Vekâleti Müsteşarı Tevfik Kâmil Bey ve İsveç Fevkalâde Murahhas ve Orta Elçi Wallenberg’i görevlendirildiler. Dostluk Antlaşmasının maddeleri ise şu şekildeydi: Türkiye ile İsveç arasında olduğu gibi iki devletin vatandaşları arasında da barış, ve daimi dostluk mevcut olacaktır. İki devlet uluslararası hukuka göre diplomatik ilişkiler tesisinde mutabıktırlar ve her birinin diplomasi temsilcileri karşılıklı olmak şartıyla birbirileri nezdinde temsil edileceklerdir. Konsolosluk, ticari ilişkiler, iskân ve ikamet koşulları tam bir müteakabiliyet ve devletler genel hukuku kurallarına göre belirlenecek ve korunacaktır.

İmzalanan Türkiye-İsveç Dostluk Antlaşması hemen yürürlüğe girmedi. İlk onaylayan ülke İsveç olmasına rağmen Türkiye ağırdan almayı tercih etti. Hatta İsveç Elçisi Wallenberg zaman zaman TBMM’nin İstanbul’daki temsilcisi ile görüşerek antlaşmanın bir an önce yürürlüğe girmesini talep etti. İsveç Elçisi Wallenberg, 8 Ocak 1925 tarihinde verdiği notada antlaşmanın İsveç Kralı tarafından 24 Kasım 1924’te onaylandığını ve antlaşmanın dördüncü maddesine binaen teatisi için hazır olduğunu bildirdi. Dostluk Antlaşması yürürlüğe girmeden İsveç Elçisi Wallenberg, itimatnamesini Cumhurbaşkanına sunamamaktaydı. İtimatnamesini sunmak için Ankara’ya gitmek arzusunda olduğunu söyleyen Wallenberg, antlaşmanın yürürlüğe girmesi ve hükümlerin yerine getirilmesi için devamlı talepte bulundu. Türkiye’nin İsveç ile yaptığı dostluk antlaşmasını hemen yürürlüğe koymamasının sebebini şu şekilde açıklamak mümkündür: Birincisi Türkiye, Elçiliklerin Ankara’ya taşınmasını istemekteydi. Fakat Wallenberg, Ankara’da daimi kalmaktansa İstanbul’da kalmayı tercih etti. Nitekim emekli olduktan sonra da İsveç’e dönmeyerek İstanbul’da kalmaya devam etti. İsveç hükûmeti de Wallenberg’in önerilerini dikkate alarak Ankara’ya taşınmak için özellikle büyük devletlerin ilk adımı atmasını bekledi. İkincisi Musul Meselesinde İsveçli temsilciler aktif bir rol oynamaktaydı. Sonunda dostluk antlaşmasını onaylamak için 30 Kasım’da kanun tasarısı verildi, 7 Aralık 1924 tarihinde de TBMM’ye havale edildi. TBMM’de yapılan görüşmeler neticesinde 31 Mayıs 1924’te imzalanan Türkiye-İsveç Dostluk Antlaşması 12 Nisan 1925’te oybirliği (123 oy ile) ile kabul edildi. 6 Haziran 1925 tarihinde de yürürlüğe girdi.

İsveç hükûmeti, dostluk antlaşmasını onayladıktan sonra İsveç Kralı, temsilci olarak Wallenberg’i tam yetkili Elçi olarak görevlendirmek istediği için 12 Aralık 1924’te agreman talebinde bulundu. Cumhurbaşkanlığı makamınca da agreman verilmesi üzerine Wallenberg, itimatnamesini sunmak için İstanbul’dan Ankara’ya gitti. Wallenberg teamülleri yerine getirerek 1 Ağustos 1925 tarihinde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’e itimatnamesini sundu. İsveç Kralı V. Gustav, Tam Yetkili Orta Elçi Wallenberg’in tayinini bir mektupla bildirdi: *“Türkiye cumhuriyeti ile münasebatı dostane idame etmek arzu-yı halisanesinde olduğumuzdan nezdi alinize fevkalade murahhas ve Orta Elçi sıfatıyla, sabıkan Dersaadet (İstanbul) elçimiz olan Gustaf Oscar Wallenberg’i izam etmeyi (göndermeyi) münasip gördük. Bu elçinin daima göstermiş olduğu sayı ve ikdam ve meziyetler kendisine gösterdiğimiz itimada müstahak (layık) olduğuna ve hakkında sizden ibrazını talep ettiğimiz teveccühe kesbi liyakat edeceğine birer zımanı kavidir. İşte bu kanaatledir ki sizden, kendisini teveccühle kabul buyurmanızı ve tarafımızdan size söyleyeceği her şeye ve bilhassa size karşı olan hissiyatı dostane ve takdirkaranemiz hakkında vereceği teminata tamamıyla itimat buyurmanızı rica ederiz.”* 16 Ocak 1925.

İsveç Sefiri Wallenberg, itimatnamesini Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya takdim ederken Türkiye-İsveç ilişkilerinin geçmişine değinerek ilişkilerin çok eskilere dayandığını ve dostane bir şekilde devam ettiğine vurgu yaptı. Gazi Mustafa Kemal Paşa da İsveç Sefiri Wallenberg’e *“Türk milleti ile İsveç arasında daima müteakabil bir muhadenet ve samimiyet cari olmuş bulunduğunu ehemmiyetle kaydediyorum... Memleketimiz arasında münasebatı hasene mevcuttur. Bunun inkişafı hususunda vaki olacak mesainizde benim ve hükûmet-i cumhuriyenin daima müzaheretine (yardımına) nail olacağınızı ilave ederim”* şeklinde cevap verdi. Türkiye ile İsveç arasında ilk dostluk antlaşmasının

imzalanmasının ardından İstanbul'da bulunan Gustaf Wallenberg'in Ankara'ya gelerek Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e itimatnamesini sunması ilişkilerin resmen başlamasını sağladı.

İsveç'in 1. Dünya Savaşı'na katılmamış olması ve tarafsızlık statüsü, uluslararası politikada ara buluculuk ve temsilcilik misyonuna önemli katkı sağladı. Bu misyon, Atatürk döneminde iki ülke ilişkilerinin gelişmesine ivme kazandırdı. Lozan Antlaşması'ndan sonra kalan sorunlardan biri olan Musul meselesi, Milletler Cemiyeti'ne (MC) havale edilince İsveçli temsilcilerin de aktif rol oynamasını sağladı. MC'nin oluşturduğu komisyon içinde yer alan İsveçli temsilci (Einar af Wirsén) Musul raporunun hazırlanmasında doğrudan katkıda bulundu. Fakat İsveçli temsilciler, tarafların uyuşmazlığından dolayı Musul sorununda üç tarafı da (İngiltere-Türkiye-İrak) uzlaştıracak bir plan ortaya koyamadı. Hassas ve kritik bir konu olan Musul meselesinde etkin rol alan İsveçli diplomatlar ve Dışişleri yetkilileri Türkiye-İsveç ilişkilerinin olumsuz anlamda etkilenmemesi için oldukça hassas davrandılar. İsveç-İngiltere ilişkilerinin de bozulmaması için İsveçli temsilciler MC'de veto hakkını kullanmak yerine çekimser kaldı. Musul meselesinde olduğu gibi Türkiye ile ilgili diğer uluslararası anlaşmazlıklarda da İsveçli yetkililer karar mercisinde bulundular. Örneğin Lozan Antlaşması'nın 5. faslı gereğince Türkiye-Yunanistan ve Türkiye-Romanya Muhtelit (Karma) Hakem Mahkemesi başkanlığına 1925'te Lahey Adalet Divanı tarafından İsveçli Karl Johan Schlyter atanmıştı.

Uluslararası sorunlarda Türkiye-İsveç ilişkileri inişli-çıkışlı bir seyir izlerken diplomatik ilişkiler de zamanla gelişti. Türkiye'yi Maslahatgüzar olarak temsil eden Layık Mukbil'in görevine 1926 yılında son verilerek merkeze alındı. Yerine de Kopenhag'da bulunan Ali Haydar (Aktay) Bey, Maslahatgüzar ve Başkonsolos olarak tayin edildi ve Kopenhag'daki görevi de devam ettirildi. Stockholm ve Kopenhag'da Türkiye'yi iki yıl Maslahatgüzar olarak temsil eden Ali Haydar Bey'in görevine 1928 yılında son verildi. Yerine de Hariciye Vekâleti Siyasi Müşaviri Ragıp Raif (Kösearif) Bey, 8 Ocak 1929'de atandı.

Stockholm Maslahatgüzarlığını yürüten Ragıp Raif Bey'e ilave memuriyet olarak Kopenhag, Helsinki ve Kristiania (daha sonra Oslo) Maslahatgüzarlıklarının diplomatik temsilciliği de 4 Ocak 1929 tarihli kararname ile verildi. Böylece Raif Bey, Nordik bölgesinin temsilciliğini üstlenerek Türkiye'nin çıkarlarını İsveç, Danimarka, Norveç ve Finlandiya'da maslahatgüzar olarak temsil etti. Türkiye, her ne kadar Stockholm'de Maslahatgüzar olarak temsil edilse de İsveç, 1934 yılına kadar İstanbul'da Orta Elçi olarak temsil edildi. Türkiye Cumhuriyeti'nin İskandinavya'daki ilk Elçisi Ragıp Raif Bey oldu. Ragıp Raif Bey, Atatürk döneminde İsveç'te en uzun süre kalan Türk diplomatik temsilci oldu. 14 Temmuz 1930 tarihinde İsveç Kralı V. Gustav, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta İsveç Elçisi Gustaf Wallenberg'in görevine son verildiğini bildirdi. Wallenberg'in yerine Orta Elçi olarak Carl Gerhard von Heidenstam atandı. Bu arada İsveç de diğer Avrupalı devletler gibi Ankara'ya taşınmaya karar verdi. Fakat Ankara'da İsveç Elçiliği'nin bir konutu bulunmamaktaydı. Bunun için Heidenstam, bahçeli bir evi *pied-a-terre* (geçici konut) olarak kullanmaya başladı. Heidenstam da kısa elçilik görevi döneminde Ankara'ya kalıcı bir şekilde yerleşmedi. Türkiye'de yaklaşık bir yıl görev yapan Heidenstam, 1931 yılında Helsinki'ye görevlendirildi ve yerine Erik Boheman atandı.

Boheman, orta elçi olarak Türkiye'ye tayin edildiğinde İsveç Elçiliği hâlen Ankara'ya taşınmamıştı ve orada sadece geçici bir konut kullanılmaktaydı. Boheman, güven mektubunu Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e 30 Kasım 1931 tarihinde sunabildi. Boheman konuşmasında İsveç ile Türkiye arasındaki ilişkilerin geçmişe dayandığını ve sağlam temeller üzerine kurulduğuna değindi. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal de cevabında Boheman'a İsveç ile ilişkilerinin uzun bir geçmişe dayandığını ve bu ilişkilerin geliştirilmesi konusunda kendisine yardımcı olacağını dile getirdi. İsveç Orta Elçisi Boheman, Ankara'da güven mektubunu sunduktan sonra yeni bir elçilik binası yapımına başlandı. Yer için

Çankaya'daki Cumhurbaşkanlığı konutuna yakın bir yerde 14,000 metrekarelik bir arazi 9,000 liraya (27,000 İsveç Kronu) satın alındı. Kaçılıryanın yapımı için Boheman, Avusturyalı bir mimar ile anlaşılıp işe koyuldu. 1934 yılında Türkiye'yi ziyaret eden İsveç Veliahdı Gustaf Adolf, elçiliğın açılışını Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ile birlikte gerçekleştirdi. Cumhuriyet döneminde gerçekleşen en üst düzey ziyaret İsveç Veliahdı Gustaf Adolf'un ziyaretiydi. Gerek Osmanlı'nın son yıllarında gerekse de Cumhuriyetin ilk yıllarında diplomatik olarak İsveç orta elçilik olarak temsil edilirken Türkiye ancak 1933 yılından itibaren Stockholm'de elçilik olarak temsil edilmeye başlandı.

Türkiye-İsveç ilişkilerinde önemli bir yer tutan konuların başında ekonomik ilişkiler gelmekteydi. Türkiye, 7 Şubat 1927'de İsveç-Danimarka ortak grubu Nydqvist & Holm Şirketi (NOHAP) ile bir sözleşme imzaladı. Yapılan sözleşme üzerine şirket yetkilileri Nafia Vekili Behiç Bey'i İsveç'e davet ettiler. Behiç (Erkin) Bey, İsveç'teki tesisleri görmek için 16 Eylül 1927 tarihinde Stockholm'e gitti. Çeşitli görüşmelerden sonra Türkiye demiryolları için vagon ve lokomotif yapan Trollhättan'daki fabrikasının bulunduğu elektrik enerjisini üreten ve dağıtımını yapan tesis ziyaret edildi. Behiç Beyin İskandinavya ziyareti Türkiye-İsveç ekonomik ilişkileri için de olumlu adım oldu. Çünkü ilk defa bir Türk Nafia Vekili İskandinavya coğrafyasını ziyaret etti. Sonraki yıllarda Nafia Vekili Ali Çetinkaya da 18-24 Temmuz 1937 tarihleri arasında İsveç'i ziyaret ederek iki ülke arasındaki ticaretin gelişmesi için önemli bir adım daha atılmasını sağladı.

İsveç sermayesinin Türkiye'de faaliyet göstermesini Türk yöneticileri de olumlu karşıladı. Cumhurbaşkanı Atatürk, İsveç sermayesinin Türkiye'de faaliyet göstermesini memnuniyetle karşılayarak diğer ülkelere de örnek olarak şu sözlerle dile getirdi: *"Her zaman ve bugün dahi vaki olacak muavenetleri memnuniyetle karşılarız. Nitekim Ankara-Ereğli ve Keller-Diyarbakır şimendiferlerinin inşası için bir İsveç grubunun fenni ve iktisadi muavenetini memnuniyetle kabul ettik. Ve mesela Ankara şehrinin ve diğer Anadolu şehirlerinin bir an önce inşalarında ve alelumum diğer şimendifer hatlarımızın ve yollarımızın, limanlarımızın inşaları teklifinde bulunacak ecnebi sermayedarların muavenetlerini memnuniyetle kabul ederiz..."*

Türkiye-İsveç ilişkileri Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren önemli bir ivme kazandı ve bu durum ekonomik ilişkilere de yansdı. Örneğın Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığınca 1927 yılında tren alımı karşılığında İsveç-Danimarka grubu Nydqvist&Holm firmasına "0001" numaralı senet verildi. Maliye Bakanı Mustafa Abdülhalik Renda'nın imzasını taşıyan ve 1 milyon 475 bin altın dolar değerindeki senet, Osmanlı Bankası aracılığıyla vadesinde ödendi. Verilen bu senet Türkiye Cumhuriyeti'nin verdiği ilk senet olma özelliğini taşımaktaydı. İsveçli şirketler, Türkiye'de özellikle bayındırlık ve iletişim alanında faaliyet gösterdi. Her iki ülkenin ekonomik ilişkilerinin gelişmesinde diplomatlar (Wallenberg ve Ali Haydar Bey) aktif rol aldılar.

İki ülke arasındaki siyasi ve diplomatik ilişkilerdeki gelişmeler teknik ve ticari ilişkilere de yansdı. Türk hükümeti, ulaşım ve iletişim sektöründe İsveç teknolojisinden yararlanmak üzere İsveçli mühendislerin Türkiye'de görevlendirilmelerine imkân sağladığı gibi Türk mühendis ve yöneticileri de alanlarında teknik eğitim görmeleri ve deneyim kazanmaları için İsveç'e gönderildi. Örneğın İsveçli mühendis Mösyö Ivor Şahber Ankara-Sivas Hattı inşaat kısım mühendisliğinde istihdam edilmek üzere atandı. Atama kararı 1925'te Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından uygun bulundu. 1927 yılında beden terbiyesi kursları için İsveç'ten Mösyö Boston ve Matmazel Terman adında iki uzman getirilerek istihdam edildi. Ayrıca İsveç'ten, 1924 yılından itibaren Türk ordusunun ihtiyaç duyduğu bazı teknik malzeme, araç-gereç ve mühimmat alımı da yapılmaya başlandı. Diğer taraftan İsveçli şirketler, Fevzipaşa (Keller)-Diyarbakır ve Irmak-Filyos Demiryolu Hattı'nın yapımını üstlendiler. İsveç-Danimarka Şirketler grubu, Irmak-Filyos ve Fevzipaşa-Malatya-Diyarbakır Hattını, 1927 yılından başlayarak 1935 yılında tamamladı. İsveç ve Danimarka

sermayesi, Türkiye’de ilk defa bu kadar geniş çapta bir yatırım gerçekleştirdi. Türkiye-İsveç dış ticareti ele alındığında; Türkiye’nin İsveç’e tarım ürünleri ve sanayi ham maddeleri sattığı, İsveç’in ise Türkiye’ye işlenmiş sanayi ürünleri ihraç ettiği görülmektedir. Gerek Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında gerekse de Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’nin ihraç ürünleri incir, üzüm, pamuk, tütün ve fındık gibi tarım ürünleri iken İsveç’in ihracı ise kâğıt ve ürünleri, lastik mamulâtı, ateş tuğlası, demir ve çelik, bakır, kibrit, makine ve motor, kara nakliye araçları, vagon, lokomotif, ray ve askeri malzemelerinden oluşmaktaydı. Bu durum Türkiye’nin tarım ürünü ihracatına karşılık sanayi mamulleri ithal etmesi, iki ülke arasındaki ticaret dengesinde Türkiye aleyhine açık oluşturdu. 1927-1931 yılları arasında Türkiye’nin, İsveç’in dış ticaretindeki yeri %1’e bile ulaşamadı.

İsveç Elçisi Gustaf Wallenberg, ülkenin lokomotif kenti görevi gören İstanbul’a gelir gelmez ekonomik faaliyetlerde aktif rol alması için İsveçli şirketleri ve hükûmetini ciddi bir şekilde teşvik etti. Wallenberg, Türkiye ile ekonomik iş birliğinden İsveç sanayisinin kârlı çıkacağını ve yeni iş olanaklarının yaratılacağına inanmaktaydı. Türkiye’deki reformları da yakından takip eden İsveç Elçisi Wallenberg, Türk halkında meydana gelen değişimi de İsveç Dışişlerine bildirmekteydi. Wallenberg, *“Bence, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının gerçekleştirdiği en önemli reform kısa süre içinde Türk halkına çalışmayı öğretmeleridir. Herkes çok çalışıyor. Hiç kimse tembel tarafına yatmıyor ve kamu yararı için her şeyi feda etmeye hazırlar”* sözleriyle değişime vurgu yaptı. Wallenberg, söz konusu değişimi Türkiye-İsveç ticaretine yansıtılması için İsveçli şirketlerin Türkiye’de yatırım yapmasını teşvik etti.

1924 Dostluk Antlaşması’nın ardından iki ülke arasında iki ay zarfında Ticaret Antlaşması görüşmelerine başlanması koşuluyla karşılıklılık ilkesi çerçevesinde Modüs Vivendi Antlaşması imzalaması kabul edildi. Bunun üzerine Türkiye ile İsveç arasında 1928 yılında Ankara’da Ticaret ve Denizcilik Antlaşması imzalandı. Antlaşmaya göre her iki devletin vatandaşları *“en ziyade mazharı müsaade millet”* muamelesi görecekti. Antlaşmadan dolayı İsveç, gümrük vergilerinin oranını düşürdü. 1929 yılına kadar her altı ayda bir uzatılan Modüs Vivendi Antlaşması’nın süresi son kez 1 Nisan 1929 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 1 Haziran 1929 tarihine kadar uzatıldı. Siyasi ve diplomatik ilişkilerin gelişmesiyle ekonomik ilişkilere ivme kazandırıldı ve yıldan yıla İskandinavya-Türkiye dış ticaretinde bir artış yaşanmasını sağladı.

İsveç markası Ericsson, iletişim alanında Osmanlı Devleti’nde güvenilir bir marka hâline gelmişti ve Cumhuriyet döneminde de en çok tercih edilen markalardan biri oldu. Ericsson’u Türkiye’de temsil eden SOTCO, 1924 yılının sonunda Ankara telefon tesisatıyla ilgili ihaleyi kazandı. Ankara otomatik telefon santrali 1926 yılında işletmeye açıldı. SOTCO, sipariş almaya devam ederek 6 Mayıs 1926 tarihinde kolordular ve askeri kuruluşlar için Ericsson markalı masa telefonlarını temin etmeye başladı. 1928 yılında Ericsson Fabrikası’nda Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa’ya altın kaplamalı özel bir masaüstü telefon imal edildiğine dair haberler de çıktı. Türkiye, İsveç’ten sadece telefon ve telefon malzemesi almamaktaydı aynı zamanda uzman da davet ederek teknik eleman açığını kapatmaya çalıştı. Ericsson Şirketi, 19. yüzyıldan itibaren Türkiye pazarında temsilcilikler vasıtasıyla veya dolaylı bir şekilde yer aldı ve 1928 yılından itibaren (İzmir ve Civarı Telefon Türk A.Ş ile) doğrudan yatırımlara başladı. Ericsson’un söz konusu yatırımı 1938 yılında millîleştirme faaliyetleri neticesinde son buldu. Fakat Ericsson, Türkiye’deki faaliyetlerini temsilcilikler vasıtasıyla sürdürmeye devam etti.

İki savaş arası döneme bakıldığında Türkiye’den İsveç’e gerçekleşen üst düzey ziyaretlerin önemli bir kısmını Nafia (Bayındırlık) ve Maliye Bakanlarının gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu da Türkiye-İsveç ilişkileri bağlamında en önemli unsurun ekonomi olduğunu göstermektedir. İki ülke arasında siyasi ve diplomatik ilişkiler bakımından önemli bir

sorunun olmaması da ekonomik ilişkilere olumlu bir şekilde yansımaları sağladı.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Ölümü ve İsveç'teki Yankıları

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, 10 Kasım 1938 tarihinde İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda vefat etti. Vefat haberi aynı gün içinde Türkiye'nin yurt dışı temsilciliklerine bildirildi. Atatürk'ün vefat haberinin bildirildiği ilk temsilciliklerden biri de Stockholm Elçiliği idi. Haber üzerine Stockholm'deki Türk Elçiliği'nin bayrağı yarıya indirildi. İsveç Kralı V. Gustav da aynı gün içinde Cumhurbaşkanı Vekili Abdülhalik Renda'ya şu taziye mesajını gönderdi: *"Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk'ün ölüm haberine derinden üzülmüş olarak, Türkiye'nin bu büyük kaybindan dolayı samimi taziyetlerimin kabulünü rica ederim."* İsveç Başbakanı Per Albin Hansson da mevkidaşı Başbakan Celal Bayar'a şu taziye mesajını ilettiler: *"Türkiye Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk'ün ölüm haberinden çok heyecanlanmış olan ve müteveffanın yüksek kişiliğine ve büyük eserine derin saygı besleyen İsveç hükûmeti, en samimi taziyet duygularını kabul buyurmalarını ve Türk hükûmetine iletmelelerini Ekselanslarından rica eder."* Başbakan Celal Bayar da Hansson'a teşekkürlerini bildirdi. İsveç'in Ankara Elçisi Baron Eric Gyllenstierna da Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'a yazdığı mektupla İsveç hükûmeti adına taziyelerini ilettiler. *"Sayın Bakan İsveç hükûmeti adına, ünlü devlet adamı, Büyük Asker ve güçlü ve gelişen yeni Türkiye'nin şanlı yaratıcısı Türkiye Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk'ün ölümü üzerine Türk halkının ve Cumhuriyet Hükûmetinin uğradığı pek büyük kayıp dolayısıyla en derin taziyetlerimi ve sempati Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetine sunmakla onur kazanırım. İsveç hükûmeti, Türk milletinin şu andaki büyük acısını paylaşırken, aynı zamanda, sağlam dostluk bağlarıyla bağlı olduğu Türkiye'nin sürekli refahı için hararetle dileklerde bulunmaktadır. En derin saygılarımın güvencesini lütfen kabul buyurunuz."* Böylece İsveç Kralından İsveç'in Ankara Elçisine kadar yetkili kişiler Atatürk'ün vefatı münasebetiyle ayrı ayrı taziye mesajı gönderdi.

TBMM, 11 Kasım 1938 tarihinde olağanüstü toplanarak Türkiye'nin ikinci Cumhurbaşkanı olarak İsmet İnönü'yü seçti. Türk Dışişleri de yurt dışındaki temsilcilikleri vasıtasıyla buldukları ülkenin hükûmetlerine İnönü'nün seçildiğini bildirmelerini istedi. Durumun İsveç hükûmetine bildirilmesi üzerine İsveç Kralı V. Gustav, İnönü'yü tebrik eden liderlerden biri oldu. V. Gustav göndermiş olduğu kısa bir mesajla tebriklerini ve Türkiye'nin refahı hakkındaki iyi dileklerini bildirdi.

Türk Dışişleri Bakanlığı'na taziye mesajı gönderenlerden biri de İsveç'in Moskova Elçisi Otto Wilhelm Winther idi. Winther, 1934-1937 yılları arasında Ankara'da İsveç Elçisi olarak görev yapmıştı. Taziye mesajında şu ifadelerle yer verdi: *"Şerefli milletinizin yeri doldurulmaz kaybına derinden üzülmüş olarak, Büyük Şef'in ölümü dolayısıyla bütün acılarınıza katılmamıza müsaadelerinizi dileriz."* Winther ve eşinin göndermiş oldukları taziye mesajına karşılık olarak dönemin Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, 12 Kasım 1938 tarihinde bir teşekkür telgrafı gönderdi.

Cenaze törenine katılan 29 devletten biri olan İsveç'i Türkiye'deki Ankara Elçisi Baron Eric Gyllenstierna temsil etti. Ayrıca İsveç Kralı V. Gustav adına bir çelenk gönderildi. İsveç basını da vefat nedeniyle Atatürk'ü ve Cumhuriyet'i öven yazılara yer verdi. Aftonbladet Gazetesi *"Türkiye'nin yeniden teşkil ve tanzimi keyfiyeti hayret verici tam bir inkılap olmuştur. Bugünkü Türkiye Atatürk'ün kuvvetli şahsiyetine lâyenfekk (ayrılmaz) bir şekilde bağlıdır. Son padişah toprağını terk ettiği vakit 1922 Teşrinisanisinde (Kasım'da) elde edilmiş olan nihai zafer bütün şarkta şevk ve sevinçle selamlanmıştır. Bunu takip eden hareketler kararlardaki emniyet ve icradaki sürat itibarıyla bütün dünyayı hayrete boğmuştu"* diyerek Türkiye'de gerçekleştirilen inkılapların önemine değindi.

İsveç'in önemli şehirlerinden biri olan Göteborg'da çıkan Göteborg Handels gazetesinde de *"Kemal Atatürk, Osmanlı*

İmparatorluğu bakayası içinden millî Türk Devleti'ni kurtarmış, ziraatı sistematik bir şekilde rasyonelleştirmek suretiyle iktisadi hayatın inkişafını temin etmiştir. Kemal Atatürk eserini takip için sağlam bir esas kurarak memleketin istikbalini yaratmış ve daimi müdafaaya hazır bulunduğu bu istiklali kuvvetlendirmiştir“ Osmanlı'nın bakiyesi olarak millî bir devletin kurulduğunu okuyucularına aktardı. Gazete özellikle Atatürk'ün tarım alanında yapmış olduğu yenilikler ile ekonominin gelişmesini sağladığını yazdı.

Svenska Dagbladet gazetesi Türkiye'nin stratejik konumuna değinerek Atatürk'ün ülkeyi parçalanmaktan kurtardığını şöyle ifade etmekteydi: *“Kemal Atatürk Türk vatanını tam bir şekilde parçalanmaktan kurtarmış ve kuvvetli, modern, millî bir devlet yaratmıştır. Atatürk, despotların boyunduruğunu kırmıştır. Ölümünde Türkiye'nin Boğaziçi'nde ve yakın şarktaki vaziyeti öyle bir manzara arz etmektedir ki mühim meselelerin mevzu bahis olduğu bir zamanda büyük devletler dikkatle Ankara'ya tevcih etmektedirler.“*

Nya Daglight Allehanda gazetesi *“Atatürk'ün eseri üzerine bir nazar atfedilirse görülür ki Türk devletinin başında bu Büyük Şef bulunduğu 14 sene! zarfında vücuda getirdiği eserler, geçmiş asırlardan daha fazla ve derin izler bırakmıştır. O olmazsa idi modern Türkiye olmazdı. Onun sayesinde Türkler onun fevkalade eserini takip edebilecekler ve dünya nazarında esasen pek yüksek olan itibarlarını daha fazla yükseltebilecektir”* şeklinde Atatürk'ün 15 yıllık yönetim zarfında büyük işlere imza attığına dikkat çekmekteydi.

Dagens Nyheter gazetesi de Türkiye'nin modernleşmesine dikkat çekerek şu ifadelerle yer verdi: *“Türkiye Atatürk'ün idaresi altında kelimenin garptaki anlamıyla modern bir devlet olmuştur. Bugün bu devletin uluslararası itibarı gittikçe artmaktadır. Girişilen ıslahat işi Türkiye'yi değiştirmiştir. Türkiye dış politika sahasında ve Atatürk'ün idaresi altında büyük başarılar kazanmıştır.”* İsveç basını genel anlamda Atatürk'ün Türkiye için büyük önem taşıdığını ve ülkenin modernleşmesinde önemli payının olduğu vurgulandı. Modern Türkiye'nin kurucusu Atatürk'ün izinde Türkiye'nin bölgesinde gittikçe güçlenen bir ülke hâline geldiğine dikkat çekildi.

Evren KÜÇÜK

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 030.011. 001/23.12.12.

BCA, 030.11.1/45.42.14, 1-2.

BCA, 030.11/46.4.8, 2-4.

BCA, 030.18.01.01/9.25.4.

BCA, 030.18.01.02/68.80.10.

BCA, 30.10.0.0/12.72.24.

BCA, 30.18.1.1/ 25.50.20.

BCA, 30.18.1.1/11.57.18.

BCA, 30.18.1.1/18.20.20.

BCA, 30.18.1.1/25.46.4.

BCA, 30.18.1.1/26.68.4.

BCA, 30.18.1.2/ 76.56.11.

BCA, 30.18.1.2/64.39.1.

BCA, 30.18.1.2/68.80.10.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) .

BOA, HR. İM, 120/2.

BOA, HR. İM, 21/90.

BOA, HR. İM, 239/13.

BOA, HR.İM, 12/11.

BOA, HR.İM, 12/11..

BOA, HR.İM, 125/64.

BOA, HR.İM, 128/75.

BOA, HR.İM, 156/20.

BOA, HR.İM, 156/29.

BOA, HR.İM, 248/22.

BOA, HR.İM., 180/26.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA) .

CA, 1005282-31, K:1/89, F:146. .

The National Archives, Foreign Office (FO) .

NA, FO, 371/13095, (E 1477/600/44).

NA, FO, 371/13095, (E 2534/600/44).

NA, FO, E 3338/3338/44.

NA, FO, E 633/633/44.

Sveria Riksarkivet (İsveç Devlet Arşivi), (RA).

AKŞİN, Aptülahat, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları, C: III, haz. Bilal N. Şimşir, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.

British Documents on Atatürk, İngiliz Belgelerinde Atatürk, (1919-1938), Haz. Bilal N. Şimşir, C.2-3,6, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2005.

ERKİN, Behiç, **Hatırat 1876-1956**, haz. Ali Birinci, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010.

FALKMAN, Kaj, **Türkiye/ Uç Beyi, İstanbul'daki İsveç Konağından Bakışlar**, Çev. Gülseren Ergün, Cem Yayınları, İstanbul 2001.

KÜÇÜK, Evren, **Türkiye-İsveç İlişkileri (1914-1938)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017.

KÜÇÜK, Evren, "İsveç Veliahdı VI. Gustaf Adolf", **Atatürk Ansiklopedisi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2021.

KÜÇÜK, Evren, "Milletler Cemiyeti'nin Musul Raporunu Şekillendiren Haritalar", **XVIII. Türk Tarih Kongresi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1-5 Ekim 2018. (Basımda)

Salname-i Nezaret-i Hariciyye, Osmanlı Dışişleri Bakanlığı Yıllığı, 1318 (1900), C.IV, haz. Ahmed Nezih Galitekin, İşaret Yayınları, İstanbul 2003.

SOYSAL, İsmail; **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, (1920-1945)**, C.1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Sveriges Överenskommelser med Frammande Makter 1924-1925, No:14, P.A. Norstedt & Söner, Stockholm, 1926.

ŞEHSUVAROĞLU, Bedii N.; **Hekim Bir Siyasimizin portresi Büyükelçi Dr. A. Hulusi Fuad Tugay**, İstanbul, Hüsnü tabiat Matbaası, 1972.

ŞİMŞİR, Bilal N., **10 Kasım Günlüğü**, Bilgi Yayınları, Ankara 2014.

ŞİMŞİR, Bilal N., **Atatürk Dönemi İncelemeler**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006.s.142

ŞİMŞİR, Bilal N., **Bizim Diplomatlar**, Bilgi Yayınları, Ankara 1996.

TBMM Zabıt Ceridesi, C:17, İçtima:100, 12.4.1341.

TEMEL, Mehmet, "Cumhuriyet Arşivi Belgelerine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye-İsveç İlişkileri", **SUTAD**, Güz 2017, (42): 395-407.

YAZICI, Serkan, **Osmanlı'dan Günümüze İletişimde Bir Lider, Ericsson Türkiye**, Tarih Vakfı-Ericsson, İstanbul 2014.

Ayın Tarihi

Akşam

Cumhuriyet

Milliyet

Ulus

Resmî Gazete

Sabah

Türkiye'nin Stockholm'deki İlk Diplomatik Temsilcisi:
Maslahatgüzar Layık Mukbil Bey. **Kaynak:** Evren
Küçük Fotoğraf Arşivi.

21/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-turkiye-isvec-iliskileri/?pdf=3809> adresinden erişilmiştir